

УДК 657.471.12

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ РЕЗЕРВІВ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

CLASSIFICATION OF RESERVOIR RESOURCES FOR AGRICULTURAL ENTERPRISES

Падій І.О.
аспірант,

Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Велике значення для підтримання безперебійної діяльності підприємства має формування резервів майбутніх витрат і платежів в бухгалтерському обліку. Сформовані резерви додають впевненості в завтрашньому дні не тільки підприємству та його працівникам, але й партнерам. Метою статті є розкриття теоретичних засад та вдосконалення класифікації резервів на сільськогосподарських підприємствах. Окреслено нормативно-правові основи регулювання та завдання щодо створення резервів на підприємстві. Систематизовано класифікаційні ознаки, визначено основні підходи до класифікації резервів. Розкрито алгоритм формування та використання резервів в обліку сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: управління витратами, резерви майбутніх витрат і платежів, види резервів, класифікація резервів, сільськогосподарські підприємства.

Большое значение для поддержания бесперебойной деятельности предприятия имеет формирование резервов предстоящих расходов и платежей в бухгалтерском учете. Сформированные резервы добавляют уверенности в завтрашнем дне не только предприятию и его работникам, но и партнерам. Целью статьи является раскрытие теоретических основ и усовершенствование классификации резервов на сельскохозяйственных предприятиях. Определены нормативно-правовые основы регулирования и задачи по созданию резервов на предприятии. Систематизированы классификационные признаки, определены основные подходы к классификации резервов. Раскрыт алгоритм формирования и использования резервов в учете сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: управление затратами, резервы предстоящих расходов и платежей, виды резервов, классификация резервов, сельскохозяйственные предприятия.

Significant importance for maintenance of continual activity of enterprise has the creation of reserves of costs and payments to be occurred in accounting. Created reserves give confidence in the future not only to the company and its employees but also to the partners. The purpose of the article is to reveal the theoretical foundations and to improve the classification of reserves in agricultural enterprises. The regulatory framework and the tasks of creating reserves in the enterprise were defined. The classification features were systematized and the main approaches to the classification of reserves were determined. The algorithm of formation and use of reserves in the accounting of agricultural enterprises was disclosed.

Key words: cost management, reserves of forthcoming of costs and payments, types of reserves, classification of reserves, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Діяльність підприємства пов'язана з формуванням та використанням резервів, які повинні характеризуватись відповідним складом і структурою для здійснення резервування на підприємстві. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства та отримання необхідного прибутку потрібно здійснювати постійний аналіз ефективності використання резервів та досліджувати фактори впливу на їх зміну. Тому актуальними питаннями є визначення ефективності формування та використання резервів на підприємстві з урахуванням оцінювання їх тлумачення

та класифікація, тобто допомога бухгалтерам у створенні та веденні резервів на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження нормативно-правових документів щодо обліку резервів, спеціальної літератури, монографій, навчальних посібників, наукових статей дає підставу стверджувати, що проблема тлумачення та класифікації резервів піднімалась лише в деяких працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Питання визначення та класифікації резервів знайшли своє відображення в працях І. Кошкіна, Ф. Бутинця, О. Гудзь, С. Дячека, Ю. Вериги, Ж. Дюмарше, М. Козлової, В. Терещенко, Й. Бетге.

У працях зазначених науковців розглядалися проблеми термінології та класифікації резервів, доцільності їх створення на підприємствах, відображення резервів у бухгалтерському обліку та подання інформації про них у фінансовій звітності, контролю за процесом резервування тощо.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, які присвячені проблематиці резервування, питання термінології резервів, їх класифікації, методики формування та порядку відображення в бухгалтерському обліку та звітності залишаються невіршеними. Варто зауважити, що вчені зі споріднених сфер економічних знань здебільшого розглядають створення резервів як спосіб управління підприємницькими ризиками. Проте бухгалтерські наукові теорії, зокрема балансові, трактують резерви ширше, хоча й неоднозначно.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає в дослідженні та вдосконаленні класифікації резервів в бухгалтерському обліку на сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створення резервів обумовлено низкою принципів бухгалтерського обліку, закладених у міжнародних та національних стандартах. Сьогодні в різних сферах діяльності суспільства питання резервування є досить актуальним, адже фінансовий стан будь-якого підприємства значною мірою залежить від наявності та ефективного управління резервами.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» Національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) не повинні суперечити міжнародним стандартам фінансової звітності (далі – МСФЗ) та міжнародним стандартам бухгалтерського обліку (далі – МСБО). На відміну від МСФЗ, П(С)БО не передбачають єдиного стандарту, що регулює порядок обліку та відображення у звітності резервів. Водночас необхідність створення резервів на підприємстві обумовлена вимогами бухгалтерських стандартів. Отже, правильна постановка завдання та класифікація резервів сприяють достовірному відображенню фінансових результатів підприємства. Таким чином, завданнями обліку резервів на сільськогосподарських підприємствах є:

- своєчасний і поточний облік розміру (стану, змін) кожного виду резервів за певний проміжок часу;
- контроль за правильним (з урахування чинного законодавства) утворенням (формуванням) резервів (забезпечень);
- систематичний контроль за раціональним та обґрунтованим використанням резервів за призначенням.

Значення облікових резервів також визначається через конкретизацію їх функцій, які, на думку М. Козлової, полягають у:

– забезпеченні системою бухгалтерського обліку надання об'єктивної інформації про ефективність управління;

– стабілізації інформаційної моделі діяльності підприємства;

– інформаційному забезпеченні фінансового планування [5, с. 7–8].

В економічній літературі поняття резервів часто зводиться до зниження втрат у використанні ресурсів.

Розвиток економіки та теорій бухгалтерського обліку (зокрема, балансових) як методологічної основи інформаційного забезпечення управління нею зумовили розширення сфер і напрямів застосування резервів. С. Дячек вважає, що бухгалтерське розуміння резерву охоплює:

– створення резерву як оцінювання майбутніх витрат активів;

– використання резерву як справжнього фізичного збитку (зменшення) активів;

– визнання резерву в повному обсязі або в його частині як недоцільного (це означає, що передбачені господарські явища не настали або величина резерву перевищує його справжню вартість) [3].

Правильніше під резервами розуміти об'єкт бухгалтерського обліку, що формується за принципами безперервності та відповідності доходів і витрат та забезпечує покриття можливих та/або очікуваних витрат і збитків з метою достовірного відображення фінансового стану та фінансових результатів діяльності підприємства. Усунення нераціональних витрат – це один зі шляхів використання резервів. Отже, резерви в повному обсязі можна вимірювати різницею між досягнутим рівнем використання ресурсів та можливим рівнем на підставі накопиченого виробничого потенціалу підприємства або недоотриманої вигоди.

Як і кожна категорія, об'єкт бухгалтерського обліку має певні властивості, специфічні ознаки, які потребують систематизації та групування. Резерви підприємства не є винятком, адже саме правильно наведена класифікація резервів дасть користувачам змогу під час прийняття управлінських рішень вибрати найприйнятніший вид резервів. В умовах реформування вітчизняної системи бухгалтерського обліку до вимог МСФЗ резервам не приділялось належної уваги. Проблема полягає в необхідності створення та вдосконалення класифікації резервів. Рішення про формування певного резерву приймається на підприємстві залежно від його галузевої специфіки, майнового стану, кількості працівників тощо. Безпосередньо перелік резервів та порядок їхнього формування мають бути передбачені в документі, який регламентує облікову політику. Чинним законодавством України, що регламентує організацію та ведення бухгалтерського обліку, не закріплена визначена класифікація резервів, а саме в нормативних документах їх лише

перераховано (резерв сумнівних боргів, гарантійні зобов'язання тощо).

Спроби розроблення єдиної класифікації резервів в обліковій літературі були вже в першій половині ХХ ст. Так, І. Кошкін пропонував створювати резерви на погашення природного убутку товарів, майна, сумнівних боргів, збитків від зниження цін. Проблемі класифікації резервів приділяли увагу також зарубіжні вчені та науковці радянського періоду, але у своїх дослідженнях вони наводили зведену класифікацію резервів загалом або виділяли занадто широкі групи резервів [8].

Згідно з вимогами чинного законодавства України передбачено створення забезпечень (резервів) для відшкодування майбутніх операційних витрат (рис. 1).

Основні підходи до формування резервів та методології їх у бухгалтерському обліку, відображені в статичній та динамічній балансових теоріях, досліджені Й. Яремком. За статичною теорією в балансі зазначають резерви, в основі яких лежать зобов'язання стосовно третіх осіб. Ця теорія не розглядає резерви подальших витрат і платежів через відсутність їх прямих зобов'язань до боргів підприємства. Також статична теорія розмежує гарантійні резерви з двох точок зору: перша орієнтується на ліквідацію підприємства та передбачає відображення в балансі тільки

тих зобов'язань, за якими підприємству можуть бути висунуті вимоги; друга зорієнтована на безперервність діяльності та припускає утворення гарантійних резервів без відповідних правових зобов'язань з боку підприємства. Обов'язковою вимогою є розмежування майбутніх витрат за змістом і часом, тобто порівняння витрат з доходами. Трактують передбачає утворення резервів не тільки для боргових зобов'язань і покриття можливих збитків, але й для забезпечення подальших витрат і платежів [9, с. 58–59].

Вважаємо, що аналіз доцільності та ефективності резервування повинен ґрунтуватись на діагностиці таких ключових облікових блоків, як нарахування витрат за встановленим нормативом резервів, створення резервів, використання резервів, визначення фінансового результату (рис. 2).

Уточнення класифікації резервів сприятиме формуванню достовірної, прозорої та своєчасної інформації для управління підприємством. Виконання наміченої стратегії формування та використання резервів на підприємстві, що розроблена в національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, забезпечить достовірність, прозорість, прогнозованість фінансової звітності.

М. Козлова стверджує, що для бухгалтерського обліку насамперед мають значення облі-

Рис. 1. Види резервів та їх характеристика

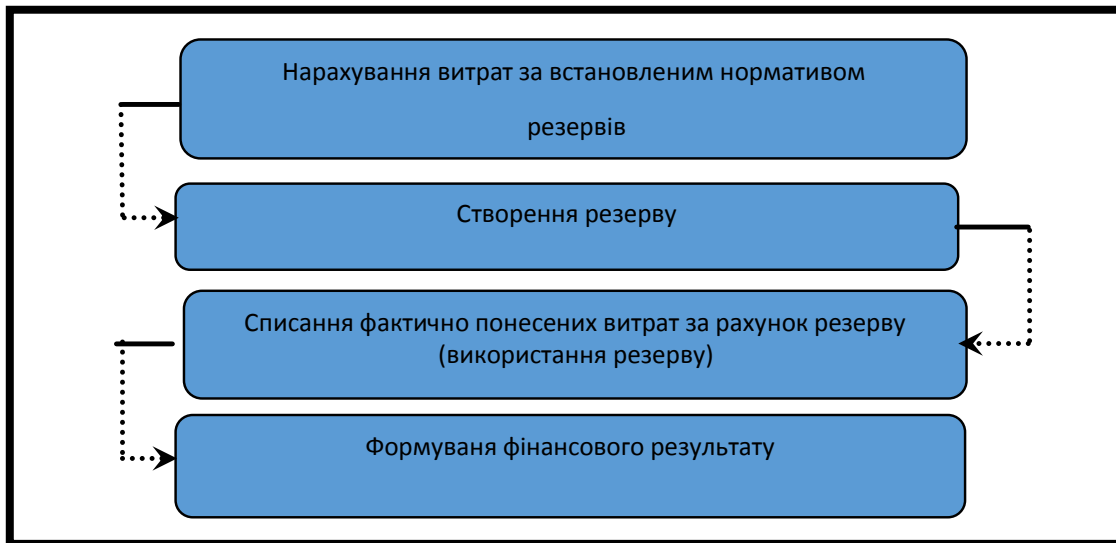

Рис. 2. Алгоритм формування та використання резервів в обліку сільськогосподарських підприємств

кові резерви, тобто об'єкти, які вводяться до системи бухгалтерського обліку як засіб її оптимізації через забезпечення відповідності доходів та витрат і впливу на фінансовий результат. Доцільність виділення облікових резервів зумовлена необхідністю чіткої демонстрації резервів, які формуються у системі бухгалтерського обліку як засоби впливу на фінансовий результат та забезпечення відповідності доходів і витрат один одному [5].

Ю. Верига класифікує резерви за:

1) джерелами утворення:

- резерви, що створюються за рахунок нерозподіленого прибутку;
- резерви, що створюються за рахунок витрат звітного періоду;

2) нормативно-правовим регулюванням:

- резерви, що створюються відповідно до чинного законодавства та установчих документів підприємства;
- резерви, що створюються відповідно до П(С)БО [2].

Під час проведеного аналізу виявлено, що зарубіжні вчені також зробили значний внесок у розвиток наукових підходів до характеристики класифікації видів резервів. Велику увагу в теоретичних та практичних дослідженнях з питань резервування приділено французьким вченим Ж. Дюмарше. На його думку, резерву завжди в активі протистоїть реальна вартість, а регулятиву – тільки фіктивні цінності [5]. На думку Й. Бетге, виділені резерви виникають на основі зовнішніх та внутрішніх зобов'язань. Зовнішні зобов'язання означають зобов'язання перед третіми особами. До резервів, створених на основі внутрішніх зобов'язань, відносяться резерви на основі правових (наприклад, резерви на додаткове пенсійне

забезпечення) чи економічних відносин підприємства (наприклад, гарантійні резерви). Внутрішні резерви передбачають наявність балансового зобов'язання по відношенню до самого себе. Зокрема, Йорг Бетге пропонує поділяти резерви на чотири види:

- резерви невизначених зобов'язань;
- резерви можливих збитків від незавершених угод;
- гарантійні резерви, створені без правового зобов'язання з боку організації;
- резерви майбутніх витрат і платежів.

Основним недоліком класифікацій резервів, розроблених на основі імперативних документів, є те, що вони враховують вимоги імперативів конкретної країни та не враховують інші. Як наслідок, описана Й. Бетге класифікація резервів, яка ґрунтується на Німецькому торговельному кодексі 1985 року, придатна для складання балансів лише німецьких компаній того часу. Її недоліком є також те, що визначені нею резерви призначені для регулювання лише зобов'язань та не передбачають створення резервів, наприклад сумнівної дебіторської заборгованості.

У зв'язку із зазначеними дискусіями доцільним є доповнення класифікації видів резервів сільськогосподарських підприємств, зокрема їх поділ на обов'язкові (встановлюються на законодавчому рівні) та добровільні (утворюються відповідно до положень облікової політики), а також на прогнозні та розрахункові. При цьому розрахунковим резервом є резерв, який визначають на підставі розрахункових даних минулих подій, а прогнозний резерв передбачає розрахунок ймовірної суми резерву на основі прогнозування майбутніх витрат, пов'язаних з умовною подією.

М. Козлова пропонує документування процесу облікового резервування поділити на чотири

стадії, на кожній з яких визначаються відповідні документи та їх характеристика.

1) Виникає заборгованість, постає питання щодо їхнього створення за бухгалтерськими стандартами.

2) Прийняття рішення про створення резерву. На цій стадії формуються документи-передумови, що засвідчують право на створення резерву, до яких належать розпорядчі документи (положення про облікову політику та положення про облікове резервування); документи-причини, що підтверджують наявність причини здійснення резервування, до яких зараховують документи, що засвідчують ймовірність виникнення умовного зобов'язання (акти перевірок, позовні заяви, гарантійні талони тощо); документи-підстави, що є підставою для прийняття рішення про створення резерву та його розміру (довідки та розрахунки бухгалтерії).

3) Реалізація рішення про формування резерву. На цій стадії формуються документи-наслідки, що засвідчують факт здійснення господарської операції про створення резерву (довідки та розрахунки бухгалтерії).

4) Використання даних системи обліку. На цій стадії формуються зведені документи, до яких належать облікові регістри, внутрішні та зовнішні звіти підприємства [4, с. 91–92].

Отже, проблеми термінології та класифікації резервів пов'язані з тим, що кожен науковець вкладає в це поняття різний зміст залежно від

своїєї галузевої специфіки знань. Також потрібно врахувати недосконалість нормативно-законодавчої бази з питань бухгалтерського обліку. Вона містить значну кількість невирішених питань щодо формування та використання резервів відповідно до сучасних умов господарювання. Перелік резервів та порядок їх формування мають бути зазначені в обліковій політиці підприємства.

Висновки. Узагальнюючи вищенаведене, можемо стверджувати, що процес резервування є одним з найефективніших інструментів забезпечення стабільності діяльності підприємства та самострахування від господарських ризиків. Сформовані на підприємстві резерви відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, вони здійснюють істотний вплив на капітал підприємства та його фінансові результати. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що досліджена в працях вітчизняних та зарубіжних вчених класифікація резервів для обліку та аудиту має давати можливість найефективнішого обслуговування формування й використання резервів в обліку, забезпечувати надійність та повноту надання інформації управлінському персоналу. Запропоновані автором класифікаційні види резервів надають багатогранну характеристику досліджуваному об'єкту та можуть бути використані як основа для організації та ведення обліку операцій щодо формування та використання резервів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баканов М., Шеремет А. Теория экономического анализа: учебник. 4-е изд., доп. и перераб. Москва: Финансы и статистика, 1998. 416 с.
2. Верига Ю., Орищенко М. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність: монографія. Полтава: РВВПУЕТ, 2011. 177 с.
3. Дячек С. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/52.pdf.
4. Козлова М. Документування процесу облікового резервування. Вісник ЖДТУ. 2012. № 1 (59). С. 90–94.
5. Козлова М. Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України): дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.04; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. Київ, 2006.
6. Нагорна І. Резерви підприємства як інструмент підвищення фінансової стійкості. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_4/Nagorna.pdf.
7. Орлов І. Документування та інвентаризація трансформації зобов'язань. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_30/10_30_29.pdf.
8. Савицкая Г. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. 4-е изд., перераб. и доп. Минск: Новое знание, 2000. 688 с.
9. Яремко І. Економічні категорії в методології обліку: монографія. Львів: Каменяр, 2002. 192 с.
10. Боярова О., Кузик Н. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства. Облік і фінанси АПК. 2010. № 4. С. 41–44.